

ДЕТЕРМІНАНТИ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАНІСЛАВА ЛЮДКЕВИЧА

«Особистісна зрілість є однією з соціально позитивних та значущих характеристик людини».

Олег Кривцун

У статті розглядається феномен особистісної зрілості Станіслава Людкевича з опорою на мемуарні матеріали. Увага акцентується на рисах характеру, які є визначальними для структури його особистості на щаблі зрілості. Серед них – усвідомлення власного мистецького призначення, наявність цілісної життєвої позиції, гармонійність, стабільність нервової системи, вміння абстрагуватись від буденності, потреба в усамітненні, здатність до щирих та виважених міжособистісних взаємин.

Ключові слова: *особистісна зрілість, періодизація, акме, детермінанта, спогади, зрілий період життєтворчості, міждисциплінарний дискурс.*

Серед актуальних питань сучасного мистецтвознавства чільне місце належить феномену композиторської зрілості. Будучи, зазвичай, центральним етапом еволюційного сходження, період творчої зрілості являє собою пору максимальної активізації креативного потенціалу митця, реалізації вершинних звершень, осягнення особистісної totoжності, повноти самовиразу. Невипадково саме зрілість корелюється з поняттям асте (гр. «вершина»), яким давні греки окреслювали апогей розвитку людської особистості, вершину її становлення. Водночас зрілість несе з собою гостру напругу, уособлення сили, величі людини на етапі самоствердження. Серед диспозицій, що характеризують зрілу особистість – активність, здатність до серйозних та обдуманих вчинків, відкритість новому досвіду, можливість зберігати власне еґо у боротьбі з життєвими обставинами та бажання змінювати навколишній світ у позитивному керунку.

Слід підкреслити, що зрілість є феноменом, що складається з багатьох складових. Розрізняють фізіологічну, особистісну, духовну, морально-етичну, професійну зрілість тощо. Всі ці рівні існують

самостійно, зв'язок між ними можливий, але не обов'язковий¹⁷. У пропонованій статті маємо на меті розглянути домінантні риси характеру та типи поведінки, що дозволяють позиціонувати постать одного з патріархів Львівської композиторської школи – Станіслава Пилиповича Людкевича – як *особистісно зрілу*. Для цього слід вирішити низку завдань:

– розглянути траєкторію становлення композитора з акцентом на зрілому періоді життєтворчості;

– співвіднести визначальні риси характеру С. Людкевича з критеріями особистісної зрілості, які вироблені провідними українськими та зарубіжними психологами – персонологами та акмеологами;

– проаналізувати деякі найбільш яскраві детермінанти особистісної зрілості митця.

Матеріалом, що послужив для певної системи узагальнень є, передусім, свідчення та спогади сучасників, адже «подібно як кожен штрих, кожен мазок пензля художника вирішують правдиве реалістичне зображення людини на портреті, так і кожен спогад сучасника дає основу ... для більш рельєфного і повного уявлення про вдачу, поступки, звички індивідів минулого» [8, 98].

Отже, на рідкість тривале (столітнє) творче сходження композитора органічно вкладається у традиційну періодизаційну тріаду. Послідовно змінюють один одного, *ранній* (до 1919), *зрілий* (до 1945) та *пізній* (до 1979) періоди, в силу різних життєвих обставин є неоднорідними за своїм подієвим наповненням, інтенсивністю та продуктивністю творчої праці. *Ранній* період життєтворчості С. Людкевича являє собою цілком самодостатнє художнє явище, адже постійна спрага знань, активність самоосвіти, прагнення духовно-мистецького самовдосконалення не могли не принести плідних результатів. У фазу *розквіту* таланту митець вступив у віці 40 років, що відповідає загальноприйнятим психологічним нормам. Діяльність митця залишається активно паралельно у кількох руслах: він викладає предмети музично-теоретичного циклу в Музичному інституті ім. М. Лисенка, займається справами його філії, виступає одним з ініціаторів виникнення СУПРОМу, працює над підручником з гармонії та досліджує проблеми музичної естетики, бере участь у концертному

¹⁷ Яскравим свідченням може слугувати феномен ранньої композиторської зрілості, коли ще зовсім юний митець демонструє вершинні професійні досягнення.

житті як композитор і диригент, займається активною музично-критичною діяльністю, зрештою – інтенсивно komponує. Універсалізм діяльності митця та цінні здобутки практично в усіх її ділянках дають підстави позиціонувати професійну зрілість С. Людкевича як яскраве втілення багатовекторності розвою його креативного потенціалу.

Здобутки окресленого періоду не дивують яскравими стильовими новаціями, проте центральний період життєсходження композитора, як зазначає Н. Савицька, «навіть на тлі вельми плідної «інтродукції» постає як пора абсолютної творчої і особистісної зрілості автора, кульмінаційна вершина його художніх досягнень за критеріями естетичного цензу та продуктивності» [5, 130]. Оминаючи шлях радикального новаторства, автор збагачує українську музичну скарбницю яскраво романтичними опусами.

Подієве наповнення *пізнього* етапу життєтворчості композитора не було надто інтенсивним – на перший план виходить педагогічна робота, натомість поступово знижується продуктивність праці. Пізня творчість є вельми дискусійною, адже сприймалась вона «на тлі європейського художнього процесу, який невпинно йшов вперед, ... як данина ореолу минулого, як перебриніла пісня» [4, 87], а «інерція самоповтору виявилася сильнішою за потребу в оновленні» [5, 132]. Однак, не будемо зараз спеціально зупинятися на цій вельми контраверсійній проблемі.

Будучи «митцем ренесансного типу» з широкими обріями реалізації мистецького «я», С. Людкевич привертає увагу не лише до таємниць своєї творчості, але й до *власної персони*, її різних граней та проявів. Підкреслимо наявність комплексу особистісних рис характеру, що дозволяють позиціонувати постать митця як *психологічно зрілу*. Ознаками духовної зрілості повинні бути сила особистості та харизма. Мудрість – це глибоке розуміння та практична майстерність в головних питаннях, особливо, в екзистенційних та духовних питаннях. Практична мудрість представляє собою мистецтво жити і, особливо, вміння підходити до основних аспектів пошуку сенсу буття.

Його спосіб життя втілює візіонерський аспект мудрості, здатність до розуміння іншого, це життя *sub specie aeternitas* – тобто за законами вічності. В своїх подальших міркуваннях ми будемо користуватись системами детермінант особистісної зрілості, впровадженими у сучасний науковий обіг такими психологами та акмеологами, як Е. Еріксон, Е. Фромм, К. Хорні, А. Маслоу, К. Роджерс, Б. Ананьєв, А. Бодальов, Л. Анциферова, А. Реан, І. Шемелюк, О. Штепа тощо.

Отже, однією з провідних рис характеру С.Людкевича у зрілу пору є **усвідомлення власного мистецького призначення в комплексі з цілісною життєвою позицією**. Митець впевнений у тому, що його творчість є продовженням попередніх етапів розвитку української музичної культури і, водночас, вона виступає умовою майбутніх її трансформацій. Тому вже з перших кроків на шляху оволодіння композиторським фахом він взяв «широкий творчий розмах і спирався на такий міцний фундамент ... , що йому не треба було шукати нових шляхів у процесі мистецького зростання [3, 11]. Впродовж усього життя композитор ставить перед собою амбітні завдання, працюючи активно у всіх жанрах – від фортепіанної мініатюри до опери, обробки народної пісні і симфонічної поеми. «Два моменти визначають величезну вартість творчості Людкевича: глибина задумів та своєрідне, індивідуальне і, разом з тим, насправді національне їх здійснення. Підхід Людкевича до української народної музики зумовлюється щоразу поставленим творчим завданням, особливостями обраного жанру. Композитор прагнув, насамперед, «окрилити» звучання народної пісні, піднести її на вершини злету людського духу» [7, 6]. Саме у цьому С. Людкевич вбачав свою історичну місію у просторі загальноєвропейського та національного еволюційного процесу.

Загальновідомим є той факт, що активність **творчої праці сприяє збереженню потенціалу та вітальної енергії впродовж довгих років життя**. Яскравим тому підтвердженням є С. Людкевич, адже масштабність його творчої особистості давно стала знаковим явищем європейської культури ХХ століття. Самовіддане служіння мистецтву додавало митцеві фізичних сил та творчої снаги. «Він до останньої хвилини мав світлий розум, досконало пам'ятав події музичного життя нашого краю з давно минулих літ, ділився з усіма, хто приходив до нього на розмову, своїми знаннями та багатющим досвідом у галузі наукової та композиторської діяльності» [7, 41] – згадує Б. Фільц.

В сукупності з попереднім комплексом рис характеру слід уявити **потребу у творчості як єдиної можливої форми існування**. Митцеві був притаманний *інтуїтивно-спонтанний тип* komponування музики. Сучасники згадують, що композитор міг зупинитись посеред вулиці для того, аби записати музичну думку, що прийшла йому до голови саме у той момент (причому, якщо нотного паперу в нього не було, він використовував будь-які підручні матеріали). Тамара Гнатів

згадує: «Професор видавався завжди чи то замріяним, чи то заглибленим у власні думки, якимось відстороненим. Інколи він щось собі тихенько наспівував або ж розмовляв сам з собою» [7, 94].

Одним з професійних кредо митця був **перфекціонізм**. Як зазначає у Б. Луканюк, «він немов би продовжував жити у власному світі, сформованому на початку ХХ століття, коли кращі з кращих щиро почувалися вірними синами «того народу, що вгору йде», далі залишався в стінах Адлерівського інституту ..., і нижче цього еталонного рівня ніяк не хотів опускатися, можливо, навіть дещо зловживаючи своїм, безперечно, зовсім особливим статусом у консерваторії» [7, 17].

У протилежність до вищеописаного слід згадати педагогічну діяльність С. Людкевича, яка, не дивлячись на надзвичайну самоорганізованість та вміння якнайкраще розподіляти свій час, все ж забирала у митця ті дорогоцінні миті, що могли бути присвячені компонуванню музики. «Манера викладання була породжена особливостями характеру інтроверта, та й тим, що він не отримав початкової систематичної музичної освіти і фактично музикантом і композитором зробив себе сам – напруженою, повсякденною працею» [7, 114], – зазначає Т. Гнатів. М. Лемішко у своїх спогадах про Вчителя пише: «Його потрібно було «тягнути за язик», тобто провокувати доречними питаннями, проблемою, і тоді він оживав, сипав прикладами, вказував джерела, награвав влучні музичні уривки» [7, 95]. Слід зазначити, що С. Людкевичу, очевидно, просто була чужою тогочасна система вищої освіти – він не міг вчити, керувати, наставляти чи заставляти. В своїй методиці він був вкрай демократичним та прагнув у звичайному спілкуванні, довгих розмовах скеровувати та розвивати особистість студента, даючи йому самому обрати шлях, по якому він розвиватиметься. «Його педагогічна система ... брала свій початок чи не в платонівській академії» [7, 25].

Незважаючи на складність творчої натури, С. Людкевич був надзвичайно **гармонійною_особистістю зі стабільною нервовою системою**. На підтвердження цього можна навести хоча б той факт, що йому були чужими пролонговані кризові стани, періоди стагнації тощо. С. Павлишин слушно зауважує: «така гармонійна постать, як Людкевич, серед мистців зустрічається винятково. Він і ззовні відзначався красою і шляхетністю високої постави та обличчя, і, що найважливіше, його особисте життя і погляди цілком зливалися з його творчістю, що не є таким вже частим явищем» [7, 3]. Сучасники

в один голос наголошують на таких рисах, як простота та привітність Маєстро: «вистачило його побачити, хоч би здалека, щоби відчути душевне піднесення, а поговоривши – проїнятися ніжністю, делікатністю його натури, якоюсь майже дитячою наївністю – словом, чистотою душі» [7, 3]. «Наскільки в музиці Станіслав Пилипович геніальний, недосяжний, настільки в людських стосунках він доступний, привітний, уважний», – згадує А. Кушніренко [8, 190–191]. Своєю життєвою позицією композитор підтверджував відому тезу про обернену пропорційність справжньої вартості людини та її прагнення до піару та реклами.

Вміння абстрагуватись від буденності, потреба в усамітненні – риси, що стали особливо помітними у зрілу пору становлення Майстра. Навіть інколи на роботі у консерваторії його думки могли знаходитись десь поза межами реального світу. Що вже говорити про той час, коли митець прогулювався вечірнім Львовом, осіннім лісом чи традиційно обідав за своїм столиком у ресторані готелю «Інтурист» (тепер – «Жорж»). Думки оволодівали ним до такої міри, що інколи він міг пропустити повз вуха звернення оточуючих. В очах Станіслава Пилиповича часто «прочитувалося то повне занурення в себе і відстороненість, то «повернення» в суєту дня, рутинну необхідність спілкуватися, то його очі освітлювалися тонами щирого і теплого зацікавлення – коли він говорив про витонченість і красу народного мислення» [7, с. 129], – підмічає В. Задерацький.

Сучасники С. Людкевича неодноразово підкреслювали такі риси його характеру, як доброзичливість та готовність прийти на допомогу у важкий час. О. Зелінський згадує: «Я знаю кілька людей, яким він досить істотно допоміг морально і матеріально. Просто його допомога завжди була, за теперішнім виразом, адресною» [8, 215]. «Він охоче допомагав товаришам по професії, сприяв їм у тому, щоб дати можливість «станути твердо на ноги» – як говориться в побуті, утвердитись у правильності висказувань, методів і поступків» [8, 108], – зазначає М. Білинська. У контексті розгляду даної детермінанти творчої зрілості митця доцільно згадати всім відомий випадок, пов'язаний з долею В. Барвінського. На відкритому суді (у 1948 році) С. Людкевич єдиний¹⁸ відмовився свідчити проти нього, не побоявшись переслідувань та утисків з боку сталінського режиму.

¹⁸ «за його прикладом пішло тільки двоє людей: педагог Іларіон Гриневецький і студентка-єврейка» [7, с. 3]

Важливим набутком зрілості, згідно *теорії епігенетичного розвитку* Е. Еріксона, є **здатність до гармонійних стосунків**, що поєднується з потребою в усамітненні. Ретельно вивчивши творчу біографію галицького митця, можна дійти хибних висновків про свідомий вибір усамітнення як способу життя, адже до вельми пізнього віку він прожив холостяком, та його одруження аж ніяк не назвеш даниною романтичним почуттям. Проте, ніщо людське не було чуже Станіславу Пилиповичу. Сучасники часто згадують про перше студентське кохання митця – молодшу доньку Володимира Шухевича Орісю, що вийшла заміж у 1903 році – у той час, коли він ніс військову службу у Відні. Важко переживши цю ситуацію, композитор покохав вдруге. Цього разу його обраницею була талановита співачка Олександра Парахоняк, проте, і їх доля розвела: коли С. Людкевич повернувся після війни, вона була вже одружена. Таким чином, зазнавши розчарування в особистому житті, митець – свідомо чи несвідомо – вирішив дотримуватись обраного ним життєвого призначення, що полягало, передусім, у творчій та музично-громадській діяльності. «Будучи типом «самітника» (майже ціле життя він пробував сам), в той сам час він був глибше і ближче пов'язаний з людьми, як не один шумний громадський діяч і сім'янин. Найбільше ж відрізняв його альтруїзм, прагнення робити добро людям. Тому він ніколи самотнім не був. Адже працював майже до самого кінця, мусів бути на роботі, серед людей. Вдома ж, а також на вулиці, всюди поза консерваторією поринав у світ творчості», – зазначає С. Павлишин [7, с. 82].

Підсумовуючи, зазначу: невеликий формат статті не дозволив абсолютно вичерпно розглянути усі ті риси характеру, що дозволяють позиціонувати особистість С. Людкевича як психологічно зрілу. Окрім вищезазначених особливо рельєфними є здатність концентрації духовних сил у їх вищому зосередженні, вміння та бажання беззастережно віддаватись творчості, абстрагуючись від буденних проблем, а також – чітке й виважене усвідомлення власної творчої місії, наявність виваженої життєвої позиції, високий рівень соціальної інтегрованості та професійної самореалізації.

Здійснення міждисциплінарних досліджень, зокрема, на перетині музикознавства, персонології та акмеології, є гостро актуальним завданням сучасної науки про музику, адже залучення понятійного апарату комплексу антропологічних дисциплін значно розширює горизонти, скеровує до більш адекватного та вичерпного осягнення хроносу композиторської життєтворчості.

Література

1. Ажажа М. Акмеологія як фактор розвитку міждисциплінарних досліджень людини / М. Ажажа // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 39. – С. 212-218.
2. Дідик Н. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників / Н. Дідик // Молодий вчений: Науковий журнал. – Херсон: «Гельветика», 2014. – №1(3). – С. 128 – 131.
3. Загайкевич М. Композитор і час / М. Загайкевич // Творчість С. Людкевича: Збірник статей. – Київ: Музична Україна, 1979. – С. 3–15.
4. Кияновська Л. Еволюція стилю С. Людкевича у європейському контексті / Л. Кияновська // Питання стилю і форми в музиці: Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка. – Львів, 2001. – Вип. 4. – С. 80-89.
5. Савицька Н. До питання про періодизацію життєтворчості Станіслава Людкевича / Н. Савицька // Вісник Прикарпатського університету: Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 21-22. – С. 128–132.
6. Савицька Н. Хронос композиторської життєтворчості: Монографія / Н. Савицька. – Львів: Сполом, 2008. – 320 с.
7. Спогади про Станіслава Людкевича / Упор. С. Павлишин. – Львів: ТеРус, 2010. – 200 с.
8. Станіслав Людкевич у спогадах сучасників / Упор. З. Штундер. – Львів: Місіонер, 2010. – 236 с.
9. Штепа О. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг / О. Штепа. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 210 с.
10. Чуйко О. В. Особистісна і професійна зрілість: співвідношення понять / О. Чуйко // Актуальні питання соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – К.: Видавництво КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. – № 13. – С. 184 – 190.
11. Штундер З. Станіслав Людкевич: Життя і творчість / З. Штундер. – Львів: ПП «БІНАР-2000», 2005. – Том I (1879-1939). – 636 с.
12. Штундер З. Станіслав Людкевич: Життя і творчість / З. Штундер. – Жовква: Місіонер, 2009. – Том II (1939-1979). – 360 с.

Антонина Чубак. Детерминанти личностной зрелости Станислава Людкевича. В статье рассматривается феномен личностной зрелости Станислава Людкевича с привлечением мемуарных материалов. Внимание акцентируется на чертах характера, определяющих структуру его личности на этапе зрелости. Среди них – осознание собственного художественного призвания, наличие целостной жизненной позиции, гармоничность личности, стабильность нервной системы, умение абстрагироваться от обыденности, потребность в уединении, способность к искренним и взвешенным межличностным отношениям.

Ключевые слова: личностная зрелость, периодизация, акме, детерминанта, воспоминания, зрелый период жизнетворчества, междисциплинарный подход.

Antonina Chubak. Determinants of Stanislav Ludkevych's personal maturity. *The focus of this article concentrates on the phenomenon of St. Ludkevych's personal maturity. The material for certain generalizations were memoirs of contemporaries that are available to us in a rather large volume thanks to the S. Pavlyshyn's and Z. Shtunder's efforts. The methodology of our research is based on interdisciplinary approach, we mixed musicology, psychology of personality and acmeology.*

Our considerations begin from review the evolution of the artist, which seamlessly fits into the traditional periodization triad. The early period (up to 1919) of St. Ludkevych's creative life is a completely self-sufficient artistic phenomenon, because the constant thirst for knowledge, the active self, the desire of spiritual and artistic growth could not bring unsuccessful results. In the flowering phase of talent (1919–1945) artist came at the age of 40 years, which corresponds with generally psycho-age standards. Artist's universalism and valuable achievements in all areas of his creative work gives us all grounds to consider St. Ludkevych's professional maturity as a multi vivid expression of its potential. During the late phase (1945–1979) of his creative life dominates the pedagogical work, while gradually reduced productivity of creative work.

We pay special attention to the trunk traits and dominant types of behaviors that allow positioning the figure of one of the patriarchs of Lviv composer's school as a mature personality. One by one we consider such determinants as awareness of their own art supplies, availability holistic approach to life, harmony of the individual, stability of the nervous system, ability abstracted from everyday life, need for solitude, ability to honest and balanced interpersonal relationships.

The limited size of the article doesn't allow to analyze all the features of personal maturity artist, but even our analysis of some of the most striking of which demonstrates the relevance of our problems outlined – namely, building research at the intersection of musicology and some anthropological disciplines.

Key words: personal maturity, periodization, acme, determinant, memoirs, mature period, interdisciplinary approach.
